

Társadalom-és Kultúrakutató Hallgatók I. Interdiszciplináris

Konferenciája

Társadalmi és kulturális válsághelyzetek, konfliktusok

2024. 03. 22.

Absztraktfüzet

75 éves a Néprajzi Tanszék

1
9
4
9

2
0
2
4

Debrecen, 2024

Társadalom-és Kultúrakutató Hallgatók I. Interdiszciplináris

Konferenciája

Társadalmi és kulturális válsághelyzetek, konfliktusok

2024. 03.22.

Absztraktfüzet

Debrecen, 2024

Szerkesztette:

Vadász Márton
Dr. Kavecsánszki Máté

75 éves a Néprajzi Tanszék

NKFI K143711 sz. OTKA projekt

ISBN 978-963-490-573-8

Bevezető gondolatok a Társadalom-és
Kultúrakutató Hallgatók I. Interdiszciplináris
Konferenciájához

A Debreceni Egyetem Hatvani István Szakkollégium Néprajzi és Múzeumtudományi Szakcsoportja 2019-ben, öt évvel ezelőtt alakult meg. Illeszkedve a Hatvani Szakkollégium törekvéseihez, a Szakcsoport olyan öntevékeny hallgatók közössége, akik választott tudományterületükön fokozatosan kapcsolódnak be tudományos tevékenységekbe, amelyek során lépésről lépésre alakítják ki és erősítik meg tudományos-szakmai szakterületi identitásukat, sajátítják el az akadémiai habitust és mindazon készségeket és képességeket, amelyeket későbbi tudományos életpályájukon kamatoztathatnak.

A Néprajzi és Múzeumtudományi Szakcsoport esetében – a szakkollégiumi programokban való részvételen túlmenően – nem csupán a nagy hatvanis konferenciákon való szerepléssel, hanem önálló szimpóziumok (rendre a Néprajzi Tanszék által szervezett Hagyományok Hete rendezvénysorozathoz vagy a Kortárs Szabadegyetem programjaihoz kapcsolódva), szakcsoport-gyűlések, közös konferencia-részvételek, hallgató–doktorandusz kerekasztal-beszélgetések és műhelyfoglalkozások keretében zajlik a pályaadaptáció, a

kutatói életre való felkészülés. Sőt a Szakcsoport újabban a Néprajzi Tanszék kutatási profiljához illeszkedő, de mégis önálló kezdeményezésű és kivitelezésű kutatási programmal is rendelkezik (ennek helyszíne a bihari Hegyköz).

A most megrendezésre kerülő konferencia is – a Szakcsoport több más kezdeményezéséhez hasonlóan – nóvumnak számít. A hagyományos, szakterületek, diszciplínák szerint szerveződő szimpóziumoktól eltérően ugyanis jelen konferencián egyetlen kutatási területhez kapcsolódó sok diszciplína eredményei és megközelítési módjai jelennek meg. A cél az, hogy a résztvevő hallgatók az érintett tudományos jelenség, probléma értelmezését ne csupán az általuk képviselt tudományterület, módszer szempontjából lássák, hanem hallgatótársaiktól tanulva érzékenyebbé váljanak az interdiszciplináris megközelítések iránt.

A hagyományteremtő szándékkal megrendezésre kerülő hallgatói konferencia első témája a társadalmi konfliktusok. Nehezen találhatunk ennél tágabb és ennél több tudományterületet megmozgató kutatási témát. Állandó vizsgálati területe ez a néprajztudománynak is: különösen a vidéki tér etnikai feszültségei, az etnicitás kulturális és társadalmi megnyilvánulásai, a lokális társadalmi konfliktusok szociokulturális jellemzői tekintetében. A Szakcsoport hallgatói konferenciája ezt az értelemezési mezőt jelentősen kitérít, így

a Debreceni Egyetem hallgatói a klasszikus társadalomtudományi, szociológiai megközelítések mellett többek között jogi, pszichológiai, kultúratudományi, történettudományi témákról is hallhatnak egymástól.

A konferencia a Szakcsoport céljaihoz méltóan hallgatói kezdeményezés eredménye. Az ötlet Kalmár Zsombor érdeme, az ötlet felkarolása és a kivitelezés feltételeinek megteremtése Vadász Mártoné. Külön öröm, hogy már az első konferencia is igen népszerűnek bizonyul: az előadó hallgatók között BA, MA és doktori képzésben tanulók is vannak és nem csupán a Bölcsészettudományi Karról.

Debrecenben, a Néprajzi Tanszék fennállásának 75. évében,
2024. március 11-én.

Dr. Kavecsánszki Máté
egyetemi docens (Néprajzi Tanszék)

10:00–10:15:

Köszöntők és bevezető előadás: Vadász Márton (szakcsoportvezető, Néprajzi és Múzeumtudományi Szakcsoport) és Dr. Kavecsánszki Máté (egyetemi docens, Néprajzi Tanszék).

1. Panel (Levezető elnök: Dr. habil. Kavecsánszki Máté PhD.)

10:15–10:30 **Lengyel Zsanett (DE BTK Irodalom- és Kultúratudományok Doktori Iskola): Üres színház.**

Témavezető: Dr. habil. Kálai Sándor PhD.

Előadásomban a színházzal, mint közeggel foglalkozom. Példámban általánosan bemutatom, milyen, korábban eddig nem látott válsághelyzetet okozott a pandémia az adott kulturális területen hazai kontextusban. Doktori kutatásom egyik szelete ez, ahol a karanténkultúra/járványlét kontextusában foglalkozom többek közt a színházzal, mint periférikus kulturális ipari terület

digitális transzformációs lehetőségeivel. Előadásomban áttekintem, milyen következményei lehetnek az emberi test eltűnésének a színházi élményből, s milyen alternatív, mára a színházi szcena működésébe integrálódó válaszok születtek erre Magyarországon.

10:30–10:45 Urbán Anett (DE BTK Történelmi és Néprajz Doktori Iskola): Tájház: hitelesség – 21. századi látogatói igények.

Témavezető: Dr. Cseri Miklós PhD.

Hogyan lehetséges egy 19. századi épületben a 21. századi látogató igényeinek kiszolgálása? Miből legyen tájház, lehet-e ma egyáltalán még 19. századi épületet találni, és ha igen, akkor megvannak-e, összegyűjthetők-e a hozzávaló tárgyak? Változzanak-e a tájházakra jellemző bemutatási módszerek? Többek között ezekre a kérdésekre keresi a választ az előadás. E dilemmák évek óta foglalkoztatják a tájházak közösségeit, a megoldások keresése olykor konfliktusokat is

eredményez. Ha a muzeológiában lezajló változásokat követve a megújulás mellett döntünk, akkor meg kell találnunk azt a középutat, amely e sajátos adottságokkal rendelkező, népi építészeti értékkel bíró épületekben még hitelesen megteremthető. Cél a minél szélesebb körű hozzáférés biztosítása, élményt nyújtó, ugyanakkor szakszerű, a látogatókat bevonó, aktivitásra készítő bemutatási mód választása.

10:45–11.00 dr. Szabó Mercédesz Ibolya (DE ÁJK Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola): Egy ellentét feloldása – antagonizmus a munkajogi egyoldalú hatalmasság és a kötelmi jogi szerződési szabadság elve között.

Témavezető: Dr. habil. Nádas György PhD.

A felek a munkaszerződés megkötésekor minden fontos és lényeges feltételben megállapodnak, így a szolgáltatás teljesítésének az időtartamában, tehát a munkaidő hosszában is, azonban a munka konkrét megkezdésének időpontját, a munkaközi

szüneteket és hasonlóan fontos feltételeket a munkáltató egyoldalú hatalmasságára tekintettel közli, de a már közölt feltételeken is bármikor egyoldalúan változtathat, valamint egyoldalúan dönthet a munkaidőt, a munkarendet döntően megváltoztató feltételekről is, mint például a munkaidőkeret alkalmazásáról. Ez a megoldás ellentétes a Ptk. szerinti szerződési szabadság elvével. Konszenzus alapú rendszer kialakítása jogi, társadalmi és gazdasági tekintetben egyaránt nem csekély eredményt generálhat. A munka hatékonyságának és így a gazdaság fejlődésének a szociális szempontok észszerű érvényesítése fontos feltétele, így a munkavállalói oldal szempontjainak meghallgatása és fokozottabb érdekérvényesítési lehetősége több szempontból is kívánatos lenne:

Dogmatikai előny ezen túlmenően, hogy az új szabályozás teljes összhangot teremthetne a munkajog számára az Alaptörvény vonatkozó passzusaival, így az alapvető alkotmányos és emberi jogokkal is, valamint egységet jelentene a

munkajog és a kötelmi jog között, azon vonatkozás tekintetében, hogy a szerződéses szabadság elvét az egyoldalú hatalmasság az adott esetben közvetetten se csorbítaná. A jelen előadás célja a felmerült munkajogi–kötelmi jogi kollízió kimutatása és feloldása.

11:00–11:15 Mazák Viktória (DE BTK Humán Tudományok Doktori Iskola): Konfliktus és demokrácia a szakszervezetekben.

Témavezető: Prof. Dr. Czibere Ibolya DSc.

A szakszervezetek egy adott munkahelyen vagy foglalkozási csoportban létrejövő szervezetek, amelyek a munkavállalók érdekeinek érvényesítésére hivatottak. Legfőbb célja a munkavállalók bérezésének és munkafeltételeinek optimalizálása. A szakszervezet működésének feltételei szabályzatban kerülnek rögzítésre. A szakszervezetet a tagsága alkotja, célja pedig a tagok érdekeinek szolgálata. A szakszervezet alulról szerveződik, a tisztségviselőket a tagság közül, meghatározott időtartamra választják. Az

alulról szerveződés és a meghatározott időtartamra történő választás biztosítja, hogy a tagok közvetlenül formálják a szakszervezet céljait, elköteleződésének irányait és beleszólhassanak az őket érintő kérdésekbe. Munkamegosztás és hatáskörmegosztás tekintetében a szakszervezet speciális szervezet. A hierarchia a szakszervezetben a tagok felől jövő utasítások, kérések és jelzések közvetlen vagy választott tisztségviselők útján történő eljuttatása a munkáltató felé. Ugyanakkor a részérdekeket az általános cél alá kell rendelni, ami egy szakszervezet tekintetében azt jelenti, hogy olykor az egyes munkavállalói csoportoknak is konszenzusra kell jutniuk a saját érdekeik megfogalmazása kapcsán, és közösen, konszenzuson alapuló követeléssel kell megjeleníteni a munkafeltételek javítása vagy a munkabérrel kapcsolatos tárgyalások során.

Szünet 11:15–11:25

2. Panel (Levezető elnök: Dr. Szabó Henriett PhD.)

11:25–11:40 Adamczyk Katalin (DE BTK Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola): Az egyéni válságok kezelői, avagy a Beregvidék máig praktizáló javasai.

Témavezető: Prof. Dr. Bartha Elek DSc.

A felvilágosodás kora óta foglalkoztatja a néprajzkutatókat a néphit és a népi gyógyítás kapcsolata, hiszen e két tárgykör a legtöbb esetben találkozik egymással. A kisebb beregvidéki falvakban az orvosi ellátás sok helyen még a huszadik század második felében sem volt megfelelően biztosítva. Hiába jöttek létre a „felcserközpontok”, a helyi emberek jobban bíztak a falusi specialisták tudásában, mint a modern orvostudományban. Ez adhat magyarázatot arra, hogy az egykori Bereg vármegye településein még akkor is van egy befogadó réteg, aki igényt tart javasokra, gyógyítókra, amikor nyugati szomszédaink már csak a múlt századi forrásokban

találkozhatnak a népi gyógyászat hasonló módszereivel. A beregszászi járásban 2010-től napjainkig tartó kutatásaim során azt tapasztalom, hogy a falusi közösségeknek nem csupán az emlékezetükben, de napi gyakorlatukban máig elevenen élnek a gyógyító hagyományok.

A beregvidéki javasok nem csupán a test betegségeit gyógyítják: az emberek jelentős része máig felkeresi őket a legkülönbözőbb válsághelyzetek megoldására.

Bár szinte minden beregvidéki családban ismernek gyógyító praktikákat, a falusi „specialista” szerepére csak néhányan vállalkoznak. Közülük három személlyel: egy beregszászi javasasszonnyal, egy benei „dróttekerő mesterrel” és ugyanezen település viaszöntő és ráolvasó specialistájával sikerült mélyinterjút készítenem. Ezeken az interjúkon keresztül szeretném bemutatni a kárpátaljai magyar hiedelemvilág talán leggazdagabb témáját: a rontásokat és a rontások levételének módszereit.

**11:40–11:55 Kormányos Katona Gyöngyi (DE BTK Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola):
Az agrárünnepekhez kötődő népi
hagyományok újraértelmezése.**

Témavezető: Prof. Dr. Keményfi Róbert DSc.

A Vajdaságban a gazdasági-társadalmi-politikai válság hatására a szellemi, kulturális élet és színtér is változáson esett át a délszláv háború időszakában az 1990-es évektől napjainkig. A bánsági mikroközösségek világában, a lokális művelődési életben a közösségépítésen kívül a nemzeti öntudatra ébredés, a nemzeti kultúra és anyanyelv megtartása, a népi hagyományok értékteremtése és újraértelmezése volt az egyik fő cél. A népi kultúrában bekövetkező funkcióváltások, az agrárünnepek „megalkotott hagyományai” – az aratóverseny, a kenyérszentelő ünnepség, a hozzá kötődő új kenyér motívuma és a körülötte kialakult rítus, a kukoricafesztivál –, a helyi kezdeményezések nyomán bontakoztak ki, s váltak ismertté regionálisan is. Különösen a

délszláv háború időszakában a lélekszámban fogyatkozó magyar közösség identitásának és szülőföldön maradásának kifejezését szolgálták az ilyen jellegű rendezvények. A hagyományalkotás és hagyományörzés folyamatában kiemelkedő szerepet töltenek be a lokálisan működő, önszerveződő művelődési egyesületek és civil szervezetek, amelyeknek tevékenységét a gazdasági és politikai válság megnehezítette s kihívások elé állította az elmúlt időszakban.

A két kutatott kistelepülés, Szaján és Torda művelődési egyesületeinek, civil szervezeteinek közösségi szerepét, részvételét, az általuk szervezett agrárünnepek jelentőségét tekintve elmondhatjuk, hogy az 1990-es évek történelmi eseményei és módosulásai, a 21. századi globalizáció a lokális paraszttársadalom kulturális változását is elindította.

11:55–12:10 Dani-Ördög Dalma (DE BTK Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola): Egy lokális válasz a mélyökológiai válság kezelésére.

Témavezető: Prof. Dr. Tamáska Máté DSc

Az iskolakert kutatások ma egyre inkább virágkorukat élik nem csak Európában és azon kívül, de itt Magyarországon is, főként az iskolaépítészettel foglalkozó diskurzusokban. Ennek egyik oka, hogy a pedagógiának a mindenkori társadalmi kihívásokra kell reagálni, s napjainkban egyre jobban előtérbe kerül a mélyökológiai válság gondolata. Csakúgy, mint a mélyökológiai válság esetében, a nevelésnek is a különböző diszciplínák között kialakult kapcsolatok, hálózatok tapasztalat útján való feltérképezése fontos és megkerülhetetlen feladat. Olyan nevelési térre van szükség, amely képes összekapcsolni a különböző tudományágakat a mélyökológiai válság kezelésével, egyfajta szubjektív és objektív, érzelmi és értelmi megközelítést képes magába foglalni. Hazánkban az iskolakert kialakításában leginkább szerepet vállaló két szakma: a pedagógusok és a tájépítészek. Ezen tudományterületek képviselői mellett az oktatásantropológiának is érdemes

bekapcsolódni az iskolakert kutatásokba, segítve ezzel a pedagógusok munkáját, hogy még egyénre szabottabb oktatási modelleket, helyi pedagógiai programokat tudjanak létrehozni a fenntartható jövő érdekében.

Erre egyik jó példa lehet a Debreceni Napraforgó Waldorf Iskola Naprafarm nevű iskolakertje, amelyet előadásomban szeretnék bemutatni.

12:10–12:25 Vona Zoltán (DE BTK Történelmi Intézet; Néprajzi Tanszék): A községi kocsmák bezárásának okai és következményei.

Témavezető: Dr. habil. Kavecsánszki Máté PhD.

Előadásomban azokról a jelenkori, községekben lezajló folyamatokról adok képet, melyek a kocsmák bezárásához vezetnek. Esetpéldámban bemutatom a dél-hevesi Sarud község egykor virágzó kocsmakultúráját. Ezt követően azokat a történelmi, gazdasági, illetve társadalmi változásokat veszem vizsgálat alá, melyek elvezettek ahhoz a jelenkori állapothoz, hogy a

település kocsmá nélkül maradt. A kocsmák és azok működésének megítélése összetett, azonban vitathatatlan, hogy ezen egységek a községi szórakozásnak, szabadidőtöltésnek, közösségszervezésnek kiemelkedő színterei voltak. Előadásomban azokra a kérdésekre adok választ, hogy a kocsmánélküliség állapotához hogyan viszonyulnak a helyi lakosok, illetve szabadidőtöltésük és szórakozási szokásaik hogyan alakulnak át a kocsmák hiányában.

Ebédészünet 12:25–13:30

3. Panel (Levezető elnök: Dr. Szabó Henriett PhD.)

13:30–13:45 **Kalmár Eszter (DE BTK Pszichológiai Intézet): Az atipikus viselkedésű tinédzserkorúak stigmatizációja.**

Témavezető: Dr. habil. Pataky Nóra PhD.

A stigmatizáció társadalmi jelenség, amely segíti és fenntartja a csoportokra osztás és kategorizálás védekezőmechanizmusát. Célpontjában a normától eltérő csoportok állnak, de a

megbélyegzett egyének azok, akikre a legnagyobb hatással van. A meghatározása szerint a stigma egy „nem kívánatos eltérőség” az átlagostól, egy olyan attribútum, mely leírja, devalválja, szégyennel tölti el hordozóját. A folyamat megjelenése már tinédzserkorban megfigyelhető, és az önstigmatizációval hatással van a fiatal fejlődésére. Számos olyan atipikus viselkedés, mentális különbözőség van mely stigmatizált. Ilyenek lehetnek a kontinuum két végén álló externalizáció vagy internalizáció, a malevolens kreativitás és a rideg- érzéketlen vonások megjelenése. A kérdőívcsomag, amelyekkel az összefüggések feltárására használtam egy 5 kérdőívből áll. Egy rövid demográfiai kérdőívet követve a CBCL, MCBS, ICU és DISC-12 kérdőívek. A minta 215, 14 és 18 év közötti fiatalból áll, akiket 4 Debrecen területén található nevelési-oktatási intézményből toboroztam. Az előzetes statisztikai vizsgálatokból kirajzolódni látszik, hogy fentebb említett 4 atipikus viselkedés valamelyikével jellemezhető tinédzserek

tapasztalnak a mindennapi életükben megbélyegzést, amelyet az atipikus viselkedésük vált ki. Ezek mellett további korrelációk figyelhetők meg az atipikus viselkedése jellemzők megjelenése között is.

**13:45–14:00 Hegedűs Eszter (DE ÁJK):
Lakásotthonban, gyermekotthonban nevelkedő
gyermekek érdekeinek valós védelme jogi
szemléletben.**

**Témavezető: Dr. Szűcs Lászlóné Dr. habil. Siska
Katalin.**

Kutatási témáim a gyermekek érdekeinek védelme köréből kerülnek ki, kiemelt figyelemmel az állami gondozásban élőkre. A jelenlegi közéleti felkapott ügyekkel összefüggésben szeretném egy rövid előadásban bemutatni, hogy jogi értelemben milyen lehetőségek állnak a gyermekeknek, és az őket gondozó, nevelő, hivatalosan képviselő személyeknek a rendelkezésére a kiskorú jogainak sérelme esetén?

Kik pontosan a nevelésbe vett gyermekkel foglalkozó személyek, milyen jogkörökkel és kötelezettségekkel rendelkeznek? Milyen büntetőtényállások védik a gyermekeket, létezik-e ezek tekintetében feljelentési kötelezettség? A gyermekvédelmi jogszabályok milyen követelményeket támasztanak a kiskorúak szükséglet szerinti elhelyezésével, az ezen területeken foglalkoztatottak kvalitásaival szemben? Végül, de nem utolsó sorban ki az a gyermekjogi képviselő, kell-e neki a jogsértésekről tudnia, mit tehet egyes esetekben? Ezen kérdésekre szeretnék rövid, érthető, de mégis szakmai választ nyújtani előadásommal, a rendelkezésre álló időkeretben.

**14:00–14:15 Piroska Evelin (DE BTK Politikatudományi és Szociológiai Intézet):
Hajléktalan emberek helyzete**

Témavezető: Prof. Dr. Czibere Ibolya DSc.

A hajléktalan emberek mindig is jelen voltak a társadalmunkban, és napjainkban is jelentős

problémát képeznek. A többségi társadalomból kiszakadt hajléktalanok mind mentálisan, mind fizikailag is ki vannak szolgáltatva. Az ide vezető út több lépcsőből áll, és ha időben észrevennénk a jeleket nagyban lehetne javítani a helyzeten. A másik probléma a nemek közötti különbségek. Milyen sajátos veszélyeket jelent külön a férfiak és nők számára az utcai lét? Kutatásomban arra keresem a választ, hogyan válnak az egyének és/vagy csoportok hajléktalanná. Emellett ismertetem a hajléktalan ellátás történetét a rendszerváltozás után.

14:15–14:30 Kovács Fruzsina (DE BTK Humán Tudományok Doktori Iskola Szociológia és Társadalompolitika Doktori Program): A jóléti állam válsága a XXI. században. Alternatívák napjaink jóléti dilemmáira.

Témavezető: Simonné Prof. Dr. Csoba Judit DSc.

Úgy a hazai, mint a nemzetközi társadalompolitikai kutatások egyik legalapvetőbb

kérdése a jóléti állam napjainkban tapasztalható változása. Vannak kutatók, akik szerint a klasszikus értelemben vett jóléti állam nincs többé, míg mások szerint az utóbbi években tapasztalható átalakulás pusztán egy kihívásokkal teli korszak, mely megfelelő szakpolitikai intézkedésekkel áthidalható. Kutatásunk során azt a célt tűztük ki, hogy összegezzük a hazai, és a külföldi kutatások legfőbb irányait a klasszikus jóléti állam átalakulása kapcsán, és választ próbálunk találni arra a kérdésre, hogy van-e a klasszikus értelemben vett jóléti államnak jövője Európában, és ha igen, milyen formában kell elképzelnünk azt a továbbiakban.

Szünet 14:30–14:40

4. Panel (Levezető elnök: Dr. habil.

Kavecsánszki Máté PhD.)

**14:40–14:55 Jankó Fruzsina Márta (DE BTK
Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola):
Társadalmi konfliktusok az 1600-as évek végi
Zágonban. A Mikes-kultusz, és ami a
történelemkönyvekből kimaradt...**

Témavezető: Prof. Dr. Bartha Elek DSc.

Az előadás 1655-től követi nyomon a zágoni primor családok életét. A bemutatott eseménysor zömmel az 1600-as évek végén játszódik, azonban van olyan vonatkozása, amely napjaink tart. Legfontosabb sarokpontok a Zágoni Mikes és Jankó család, illetve a velük kapcsolatban álló Báthoryak, Rákócziak és Szentkeresztyek. Az 1650-es években még látszólag idillinek tűnik a helyzet, azonban a lappangó feszültségek 1690-re olyan drámai gyilkosságokhoz vezetnek, melyek végül az egész település életének összeomlását, alapvető átalakulását eredményezik. A konfliktusok forrásai részben a kuruc-

mozgalmakra, vallási-, személyes-, érdekelletétekre vezethetők vissza. Mindezeket korabeli periratok és dokumentumok alapján mutatom be.

**14:55–15:10 Kádár Anna Katalin (DE BTK Történelmi Intézet; Néprajzi Tanszék):
Ortodox hitre térő lipcsei ruszinok és az egyház.
Témavezető: Prof. Dr. Keményfi Róbert DSc.**

Előadásom témája a 20. század eleji Máramaros vármegye ruszin lakosai és a görögkatolikus egyház közötti konfliktus. A századfordulón Lipcse 158 ruszin lakosa fordult saját egyházát elhagyva az ortodoxia felé. Az egykori hívek és a görögkatolikus egyházi szervezet közötti ellentét terhelte a közösség mindennapjait; a források számos – olykor erőszakos – atrocitásról számolnak be. A lipcsei események feldolgozását a történeti antropológia és a mikrotörténet eszköztárával végzem. A vallási-kulturális és a társadalmi szempontok vizsgálata egyaránt hangsúlyos a kutatások során. Jelen előadásomban

a felekezetváltás hatásainak, következményeinek a bemutatását tűzöm ki célul. Arra a kérdésre keresem a választ, hogy a lipcsei közösséget hogyan alakította át az egyházzal történő szembefordulás. Jóllehet a görögkatolikus egyházi vezetők értelmezése szerint a közösség egységét megbontották a felekezetváltók, ugyanakkor a kiszakadó hívők radikális fellépése eredményeként ezzel párhuzamosan elindult egy új vallási közösség megalakulása, ahol – többek között – orosz nyelvű (propaganda)könyveket és újságokat olvastak fel. Előadásomban ezt a szálát szeretném bemutatni, azaz az olvasás kultúrszociológiai szerepét, közösségteremtő erejét.

**15:10–15:25 Vadász Márton (DE BTK
Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola):
Együttélés és konfliktusok: Szentpéterszeg,
Gáborján és Váncsod esetpéldája.
Témavezető: Dr. habil. Kavecsánszki Máté
PhD.**

Bihar vármegye falvaiban a 18. századtól kezdve egyre több zsidó közösség jött létre. Így volt ez Szentpéterszeg, Gáborján és Váncsod esetében is: mindhárom településen boltot, kocsmát üzemeltettek az itt élő izraeliták, ezáltal szerves részeivé, fontos szolgáltatóivá váltak a helyi közösségeknek. A református többség és a zsidó kisebbség együttélése a 18–19. században többretegű volt: egyrészt a szolgáltatások kapcsán jól működő együttélési modell alakult ki, ugyanakkor a vallási különbségek konfliktusok forrásai is lehetettek. A három település református egyházi levéltáraiban, illetve a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltárában fennmaradt dokumentumok rávilágítanak ezekre a konfliktusokra, együttes elemzésükkel pedig betekintést nyerhetünk a 19. századi mindennapok egy szegmensébe.

**15:30–15:45 Kalmár Zsombor (DE BTK
Történelmi Intézet; Néprajzi Tanszék):**

Bevezető gondolatok az „őrültség” történeti antropológiai megismeréséhez.

Témavezető: Dr. habil. Kavecsánszki Máté PhD.

Kutatásom kezdeti kérdésfelvetése arra irányult, hogy a boszorkányság és az őrültség társadalmi és törvényi érzékelése, megítélése között kapcsolat lelhető fel. Hipotézisem alapja, hogy Mária Terézia 1768-as rendelete után – amiben beszünteti a boszorkányperek folytatását – az őrültség, mint a közösséget érintő válság előtérbe került. Feltételezem, hogy a két konstrukció mögött ugyanazon társadalmi mechanizmusok állnak. Azonban, míg a boszorkányság témaköre gazdag szakirodalmi háttérrel rendelkezi, addig az őrültség kérdése főként az orvostörténetészeket foglalkoztatta ezidáig. Ebből az okból kifolyólag kutatásom jelenlegi fázisában azokra a kérésekre keresem a válaszokat, hogy kik tekinthetők őrülteknek, valamint a közösség tagjai hogyan konstruálják meg őket a mentális univerzumukban. A mentális világok vizsgálata lehetőségként

szolgál arra, hogy a mindennapi élet bizonyos szegmenseit tárjuk fel. Kutatásomban a történeti antropológia, történeti néprajz és részben az új társadalomtörténet módszereit és szempontrendszerét alkalmazom.

15:45–16:00 Kutasi Imre (DE BTK Történelmi és Néprajz Doktori Iskola): A tanyavilág pusztulásának folyamata Hajdúnánáson.

Témavezető: Dr. habil. Kavecsánszki Máté PhD.

Az 1945-ös földosztást követően Magyarország tanyás vidékeinek – Bács-Kiskun, Szolnok, Békés, Csongrád, Pest és Hajdú-Bihar megyék nagy része, valamint Szabolcs egy része – külterületi lakossága csökkenésnek indult. Ezt a folyamatot számtalan tényező eredményezte úgy, mint a tanyasi lakosság foglalkoztatottsági átrétegződése, a tanyaépületek veszélyes állapota és a felnövekvő fiatalabb generációk magasabb életszínvonal iránti vágya. Ugyanakkor ezeken kívül a legnagyobb hatást a községesítési törekvések és a

mezőgazdaság 1949-ben meginduló szocialista átalakítása gyakorolta. A létrejövő termelőszövetkezetek – főként a kezdeti időkben – az egyéni, családi alapokon nyugvó tanyai gazdaságokat akadályként látták. A gazdákat különböző eszközökkel igyekeztek a szövetkezetekbe tömöríteni, valamint rábírní őket a belterületre való költözésre. Természetesen a tanyasi lakosság ezeknek az intézkedéseknek igyekezett ellenállni, de idővel mindenütt elindult a tanyák pusztulása. Előadásom célja e folyamat ismertetése Hajdúnánás esetpéldáján. Kitérve a földosztásnak, a termelőszövetkezetek létrejöttének, illetve a községesítés tanyavilágra gyakorolt hatására. Valamint a tanyai lakosok és a termelőszövetkezetek vezetőségének szembenállására. A téma bemutatására levéltári forrásokat, a Központi Statisztikai Hivatal által 1930 és 1980 között készített külterületi lakosságra vonatkozó népszámlálási adatait, valamint a többalkalmas életútinterjúkat használok fel.

Szünet 16:00–16:10.

5. Panel (Levezető elnök: Dr. habil. Kavecsánszki Máté PhD.)

16:10–16:25. Mikulics Ádám (DE BTK, Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola): Alkotói koncepciók, szakmai konfliktusok – források és nézőpontok a Magyar Állami Népi Együttes művészeti irányváltásának történetében.

Témavezető: Dr. habil. Kavecsánszki Máté PhD.

A magyar színpadi néptáncművészetre – mint a tradicionális tánckultúra mesterséges környezetben való reprezentációjának különböző tendenciáira –, s a jelenség társadalmi-kulturális beágyazottságára a tánckultúra antropológiai megközelítése mentén reflektáló doktori kutatásom középpontjában a színpadi néptánc és a hagyományos táncműveltség relációjának az 1970-es és 1980-as évekre jellemző változásfolyamata áll. A korszak néptáncművészetének meghatározó alkotó és

előadó egyéniségeire, közösségeire, valamint intézményi, társadalmi és kultúrpolitikai környezetére koncentráló recens vizsgálataim eredményei jellemzően Timár Sándor életpályájának hangsúlyos állomásaiként az Állami Balett Intézet Néptánctagozatának szemléletére, valamint a Magyar Állami Népi Együttes 1981 és 1984 közötti működésében megfigyelhető sajátosságokra vonatkoznak.

Elemzésem aktuális irányvonala az 1984-ben, többségében Timár egykori tanítványaiként az Állami Népi Együttes tánckarának fiatal tagjaiból alakult Kodály Kamara Táncegyüttes létrehozásának közvetlen előzményeire és okaira fókuszál. E folyamat primer források reflektív narratíváira és sajtómegjelenések kritikai olvasataira támaszkodó feltárásakor a timári koncepció és a MÁNE korábbi művészeti direktívája közötti különbségből fakadó feszültség is kirajzolódik. Az új irányítás által deklarált reformok a változást sürgető Timár-tanítványok szempontjából viszont lassú ütemben

realizálódtak, mely a tánckart vezető grémium és a művészeti igazgatás között kialakult ellentétekkel együtt újabb konfliktushoz, s a társulattól való nagyobb arányú távozáshoz vezetett. Előadásomban az említett konfrontációk közvetlen és közvetett szereplőinek elbeszélései és ezek interpretációi emlékeztetőtörténeti megközelítésbe helyezkedve vázolják fel a lehetséges kultúrpolitikai összefüggéseket, s a színpadi néptáncművészet történetének jelzett eseményeit a konfliktus(ok) aspektusából ábrázolják.

16:25–16:40 dr. Sallai Balázs (DE Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola): A közszolgálati jog kodifikációja, mint az állami válságkezelés eszköze a 20. század első felében.

Témavezető: Dr. habil. Balogh Judit PhD.

Minden kormányzati berendezkedés hatékony hatalomgyakorlása főképpen azon múlik, hogy a kormánynak alárendelten működő közigazgatási szervezetrendszer miképpen segíti vagy éppen gátolja azt. Ezért a közigazgatás személyi

állományára vonatkozó közszolgálati jogi szabályozás mindig egy kényes és politikailag impregnált terület volt. Ennek a jogi tereumnak az esetleges módosításaival vagy újra szabályozásával egyes kormányzatok el tudták érni azt, hogy az aktuálisan válságban lévő államüzem újra működőképesség váljon, míg mások ilyen irányú kísérletei kudarcot vallottak. Az előadás egy több évet és számos európai államot felölelő kutatás eredményeit foglalja össze, különös tekintettel a századforduló utáni osztrák, magyar, francia és az első világháború utáni svájci és német államok példáit felhasználva. Az időkeretre tekintettel a jog- és politikatörténeti vizsgálódás szintézise hangzik majd el egy-egy ország példáival alátámasztva.

16:40–16:55 Molnár Dániel (DE ÁJK): A konfliktuskezelés speciális eszköze: a reprezentáció szerepe Mária Terézia politikájában.

Témavezető: Dr. habil. Balogh Judit PhD.

Az emberiség több évezredes története egy fontos tapasztalattal szolgál a társadalomkutatók számára: a politikai válsághelyzetek a társadalmi együttélés természetszerű jelenségei, amelyek magából az együttélés tényéből, az azzal szükségszerűen együtt járó konfliktusokból fakadnak. A politika mindenkori célja – alapvetően a jogrendszer eszközeivel – koordinálni, összehangolni a közösség tagjainak magatartásait úgy, hogy az emberi szerveződés lehetőleg fennmaradjon. Az azonban evidenciával kijelenthető, hogy nem csupán a jog kényszere képes elsimítani a közösséget fragmentáló konfliktusokat. Vajon mely jogen kívüli eszközök sorolhatók ide? Ezzel kapcsolatban Mária Terézia magyar és cseh királynő politikájában egyedülálló megoldásokat fedezhetünk fel. A kulturális, etnikai, politikai, jogi szempontból határozottan diffúz Habsburg Monarchia pusztán ezen összetételénél fogva magában hordozta a konfliktusok csíráját, amely a 18. században a politika terrénumán nem egyszer kibontakozott. A

korabeli Európában páratlanul erős magyar rendi befolyás lépten-nyomon kompromisszumra kényszerítette a bécsi udvart. Különös módon Mária Terézia számos – rendi érdekeket sértő – politikai törekvését politikai egyeztetések hiányában is véghez tudta vinni úgy, hogy azok nem vezettek rendi felkelésekhez, másrészt megítélése saját korához hasonlóan alapvetően ma is pozitív. Mit csinált másként, mint elődei és utódai? Előadásomban erre kívánok válaszokkal szolgálni.

16:55–17:10 Puskás Marcell (DE BTK Történelmi Intézet; Angol-Amerikai Intézet): „Aki meg akar halni Debrecenben, idejön.” – A csapókerti halásorompó, mint öngyilkossági helyszín a sajtó tükrében.

Témavezető: Árvai Tünde, Dr. habil. Kerepeszki Róbert PhD.

Az öngyilkosság jelenségének vizsgálatára már a 19. századtól voltak törekvések, elég csak Émile Durkheim kutatásaira utalnunk. Az eddigi

kutatások során a legtöbben általános jellemzők megfogalmazására törekedtek, mint például a nemek szerinti megoszlás, jogi vonatkozás, vallási megítélés, elkövetés módja vagy helyszíne. Az utóbbiak között a vasutak és az önelgázoltatás egyaránt előkelő helyet foglal el. Jelen előadásban a debreceni csapókerti „halálsorompónál” elkövetett öngyilkosságokat vizsgálom, mivel az országos sajtótermékek is hírt adtak róluk. Kvantitatív kutatásomból megmutatkozott, hogy a legtöbb öngyilkosságot a világválság idején követték el ennél a helyszínnél. Az előadásomban kitérek az elkövetők társadalmi hátterére, s az esetek sajtórepresentációját is ismertetem, amivel megvilágítható a témával kapcsolatos diskurzus is.

17:10–17:25 Kovács Réka (DE BTK Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola): Az 1849-es debreceni mindennapok Gyulay Lajos naplójának tükrében

Témavezető: Dr. habil. Miru György PhD.

Az 1849. január és május vége közé eső időszak meghatározó Debrecen történetének szempontjából. Ekkor vált a város az ország centrumává, és adott otthont a Pestről menekülő kormányzati szerveknek, az országgyűlésnek, a fontosabb intézményeknek és több ezer idegennek. Gyulay Lajos gróf az elsők között érkezett az ellenállás központjába, és napról napra dokumentálta a körülötte zajló eseményeket. A diárium elemzésén keresztül betekintést nyerhetünk a nehézségekkel és konfliktusokkal teli mindennapokba egy politikus szemüvegén keresztül.

17:25 – 17:30. **Zárszó:** Kalmár Zsombor (szakcsoportvezető-helyettes, Néprajzi és Múzeumtudományi Szakcsoport)